

מסכת ברכות דף יח עמוד ב

תא שמע: דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפזיכתי, עד דאתי ואזיל לבי רב, שכיבה. אזל בתרה לחצר מות. אמר לה: זוזי היכא? – אמרה ליה: זיל שקלינהו מתותי בצנורא דדשא בדוך פלן, ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר. אלמא ידעי! – [דלמא] דומה קדים ומכריז להו. תא שמע: דאבוה דשמואל הוה קא מפקדי גביה זוזי דיתמי, כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה. הוה קא קרו ליה "בר אכיל זוזי דיתמי."

אזל אבתריה לחצר מות. אמר להו: בעינא אבא. אמרו ליה: אבא טובא איכא הכא. אמר להו: בעינא אבא בר אבא. אמרו ליה: אבא בר אבא נמי טובא איכא הכא. אמר להו: בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל, היכא? – אמרו ליה: סליק למתיבתא דרקיעא. אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי. אמר ליה: אמאי יתבת אבראי, מאי טעמא לא סלקת? אמר ליה, דאמרי לי: "כל כי הנך שני דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס ואחלישתיה לדעתיה – לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא." אדהכי והכי אתא אבוה, חזייה דהוה קא בכי ואחיק. אמר ליה: מאי טעמא קא בכית? אמר ליה: דלעגל קא אתית. מאי טעמא אחיכת? – דחשיבת בהאי עלמא טובא, אמר ליה: אי חשיבנא – נעיילוה ללוי, ועיילוהו ללוי. אמר ליה: זוזי דיתמי היכא? אמר ליה: זיל שקלינהו באמתא דרחיא, עילאי ותתאי – דידין, ומיצעי – דיתמי. אמר ליה: מאי טעמא עבדת הכי? – אמר ליה: אי גנובי גנבי – מגנבו מדידן, אי אכלה ארעא – אכלה מדידן. אלמא דידעי! – דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב – קדמי ומכריז פנו מקום.

רש"י שם

לחצר מות – לבית הקברות.
בצנורא דדשא – בחור מפתן הבית שהדלת סובב אותו.
מסרקאי – מסרק שלי.
גובתא – קנה, ובשביל שמתה ילדה אמרה כן לעגמת נפש.
בהדי פלניתא דאתיא למחר – לקבורה.
אלמא ידעי – מה שעושיין, שידעה זו שזו גוססת ונטויה למות.
דלמא דומה – מלאך שהוא ממונה על המתים קדים ומכריז להו: עכשיו יבא פלוני, אבל שאר דברי החיים אינם יודעים.
בעינא אבא – מבקש אני את אבא, כך היה שמו.
אמר לו – המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים בעגולה.
חזייה – שמואל ללוי חברו שהיה יושב חוץ לשיבה של שאר מתים.
כל כי הנך שני – מספר השנים שלא נכנסת בישיבתו של רבי אפס במסכת כתובות

בפרק הנושא את האשה (דף ק"ג, ב')¹.
חזייה – שמואל לאבוה דקא בכי וחייך.
דלעגל אתית – במהרה תקבר.
באמתא דרחיא – כל בנין מושב הרחים קרוי אמת הרחיים.
אלמא ידעי – מי חשוב בין החיים.

ספר פלא יועץ – ערך כבוד אב ואם

וראוי לבן חכם שישמח אב ויתאוה שיצונו דבר כדי לעשותו ולקיים מצוה דאורייתא. ואף אם מכביד עולו עליו ויצר סמוך מסיתו הסת כפול, ירגיז יצה"ט על יצה"ר ועול יסבול ולא יבול ולא יאחר מלעשות ככל היוצא מפיו שמא יקדמנו אחר ולפום צערא אגרא ואוכל פירות בעוה"ז שיהיו לו בנים מהוגנים. שאלו לא היה אלא שכר זה דיו ליגע בעשרים צפורניו כי לזכות לזה. וכל מגמת הבן משכיל יהיה לידע מהו רצון אביו כדי לעשותו ולעשות נ"ר לאביו שבשמים. ואם הבן חננו ה' עושר ואביו איש עני מוטל עליו לפרנסו ולהספיק לו כל צורכו בסבר פנים יפות ובדברי פיוסים בדרך כבוד. ואם יש לו בני בית יצוה לכולם בכל תוקף שיזהרו בכבודם.

ויש בנים שהם בטוב עם אביהם ואמם עד שלא נשא אשה אבל משנשא אשה קמה כלה בחמותה ומסיתה את בעלה לעשות קטטה והאיש הירא את ה' החפץ חיים ראוי לו לגעור באשתו ולשתקה בניזיפה להפיס דעת אביו ואמו, ואחר כך יפייסנה בסתר בינו לבינה ויוכיחנה וידריכנה בדרך ישרה.

זהו דרך ישרה ועיקר הכבוד הוא שיהא מכבדו במותו וכל אשר בכחו למיעבד ליה ניח נפשא יעשה מדי יום יום. לא ישכח לו כמו רבים מעמי הארץ שאינם זוכרים את אביהם ואמם אלא ביום יאהרציי"ט מעט שאומרים קדיש ונותנים מעט צדקה ולומדים מעט. אוי להם לאבות שמצפים על בניהם שיפדום ויעלום מבאר שחת שבזה שעושים כמעט לא מעלה ולא מוריד והלואי שלא יהא מוריד מה שעושים רבים מעמי הארץ שאומרים הקדיש במרוצה וכן ברכת ההפטרה ושגיאות מי יבין עד שברכותיהם לבטלה וכן

1. רש"י מסכת שבת דף נט עמוד ב: נח נפשיה דרבי אפס – במסכת כתובות בהנושא (קג, ב) אמרינן: דכי שכיב רבי, אמר: ר' חנינא בר חמא ישב בראש, ולא קיבל עליו ר' חנינא שהיה רבי אפס גדול ממנו שתי שנים, ויתיב רבי אפס ברישא, ומתוך שהיה ר' חנינא חשוב לא נכנס לבית מדרשו, והיה יושב בחוץ, ומשום כבודו ישב לו לוי אצלו.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת כתובות דף קג עמוד ב: ואבעית אימא לוי לר' אפס הוה כייף ליה כו' ר"ל דאם היה ר"ח מת הוה כייף לו לילך לישיבתו של ר' אפס ולא היה גולה ממקומו. אבל כשהיו שניהם חיים רבי אפס ור"ח משום כבודו של ר"ח דיתיב אבראי לא הוה לוי כייף לר' אפס ויתיב גבי ר"ח. וגם בזה לא עשה שפיר ונענש על כך כדאמר פרק מי שמתו "מ"ט לא סלקת למתיבתא דרקייעא א"ל דא"ל כל כי הנך שני דלא סליקית למתיבתא דרבי אפס ואחלשתיה דעתיה כו' ע"ש":

כשרוצים להתפלל בצבור עד שחוששני שבמקום עונג לאביהם גורמים נגע ח"ו. הנה כי כן ראוי לבן יכבד אב שיהא מכיר את מקומו ולא יסמוך על עצמו לומר קדישים והפטרות ותפלות עד שילך אצל חכם תחלה ויבדקנו, ואם לאו בר הכי הוא יותר טוב שישכיר איזה ת"ח שילמוד ויאמר קדישים ויתפלל עבור מנוחת אביו ואמו ולא יעשה כן בי"ב חדש ויום יאהרציי"ט לבד, כי מי הוא זה בדור יתום זה שנקה האיש מעון במשפט י"ב חדש ואחר כך ינוח ויעמוד לגורלו, ולמיחש בעי.

ומה גם שאמר' קדישים אינו כדי להציל מעונש בלבד אלא גם כן גורם עילוי לנפש המת. הנה כי כן ראוי לבן שכל ימי חייו תהא דיוקנו של אביו חקוקה בפניו וידמה כאלו צועק מרה מתוך אש להבה ואומר "בני ידידי חונוני חונוני הצילו מחרב נפשי מיד כלב יחידתי". ואף אם חושב שאביו צדיק גמור ותתענג בדשן נפשו ידמה כאלו נותן לו מטעמים כאשר אהב אביו בעבור תברכהו נפשו לא יגרע אפילו יום אחד כל ימי חייו מלומר קדיש וליתן צדקה עבור נפש הוריו.

ומה טוב שיהא שגור בפיו לומר מדי יום יום "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקיי אבותינו שתקבל ברחמים וברצון כל מעשה הטוב אשר אני עושה בין במחשבה בין בדבור בין במעשה ויהיה הכל לזכות ולמנוחת ולעילוי נפש רוח ונשמה של אבי ואמי וחמי וחמותי וכו' יהי רצון שתהא נפשו צרורה בצרור החיים." ובזה ישא ברכה מאת ה' ומנפש הוריו. ואשרי האיש שלא יצפה לשולחן בניו ויקיים קרא דכתיב ויודוך כי תטיב לך ולא יעזוב לאחרים כל חילו רק ילך לפניו צדקו וידוע משל הנר שמאיר לפניו ולא לאחור ויהיה משל בניו אך למותר:

ובכלל כבוד אב ואם להשתדל בכל עז לזכות נפשם לשלחם לארץ ישראל ואפי' אם קשה עליו פרידתם והוצאתם הכל כאין נגד הנחת רוח שעושה להם בזכותו את נפשם ובזה יתרצה על אשר חטא כנגדם ומאחר שאמרו רז"ל אשרי מי שלא הכירן כי לא יוכל לצאת ידי חובה אבל כשאינו עמהם דלא מגרי ביה יצר הרע מתאוה נפשו לכבדם ברוב עז ותעצומות ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אף לזאת טוב לשלחם לא"י ומאחר דאמרו רז"ל שאל ידור אדם אצל רבו היכא דלא כייף ליה ממנו נלמוד שאם אין אדם יכול לכבד אב ואם כדמבעי ליה אם חננו ה' שיכול לפרנס את עצמו יותר טוב שלא יהא סמוך על שולחן אביו אם רצון אביו בכך וכן טוב לגבר אם אפשר לו שיפריש את בניו מעל שולחנו לבל יעבור על לפני עור לא תתן מכשול והיה שלום באהלו ואיתא בתנא דבי אליהו כבד את אביך וסמיך ליה לא תנאף ללמדך שאם נשא אשה ואינה מכבדת אביו ואמו הרי הוא כאלו נואף כל ימיו. לכן צריך לצאת לקראת נשק להלחם עם אשתו לפניו עבור כבוד אביו ואמו. אבל הקולר תלוי על גבי האב והאם ג"כ שלא לגרום מחלוקת ושנאה בין איש לאשתו ח"ו:

רמב"ן בראשית פרק יא פסוק לב

...וואשר אמרו עוד (בב"ר שם) בתחילה אתה דורש שהרשעים בחייהם קרויין מתים, גם

כך תמה הוא בעיני, שכבר דרשו (בב"ר לד ד) מפסוק "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום" (להלן טו טו), בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא. ואולי כוונתם שעשה תשובה בשעת מיתה, אבל ימיו היו כלם ברשע והיה קרוי מת. ולשון רש"י, למדך שעשה תרח תשובה בשעת מיתה:

או שמא יש לו חלק לעולם הבא שאמרו חז"ל בזכות בנו. והיא הבשורה, שהוא לא היה יודע עד שנתבשר בכך בעת שאמר לו "ואתה תבא אל אבותיך בשלום." וכן מצאתי במדרש (לק"ט, ויקרא ד ב) כל העצים כשרין חוץ משל זית ושל גפן, שהשמן והיין קרבין לגבי מזבח. הצילו הפירות האילנות. וכן מצינו באברהם שהציל את תרח, שנאמר "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום:"

ספר אהבת חסד, חלק ב, פרק טו

...הג"ה אגב ראיתי להזכיר פה עוד ענין נחוץ. יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן שיש יקרה ומפותחת בפיתוחי חותם באותיות מוזהבות וכדומה ציורים ופרחים הרבה. ויש מוסיפין לזה נטיעות יפות וכדומה מתענוגי בני אדם, ומפזרין על אלו הענינים ממוץ הרבה וחושבין שבזה עושין נחת רוח גדולה לנשמת הנפטר.

וכמה טעות טועין אלו האנשים במחשבה הזו! כי באמת נפש הנפטר אחר פרידתו מן העולם הזה הוא מכיר שם בעולם האמת את התכלית הנרצה של תורה ומצוות. כי הוא רואה שזו היא הסחורה היקרה המהלכת שם בכל העולמות ועבורם יתענג האדם לאור באור החיים. ואז יקר מפז אצלו איזה מצוה קלה שעשה בעוה"ז, ומתמרמר הרבה על עצמו על שכלה ימי חייו בהשגת תענוגי הבל וכבוד המדומה שהוא צריך לתת דין וחשבון עליהם. וא"כ מה נחת רוח יוכל להגיע לו כשרואה שבניו שכלה עליהם כל כוחותיו, וחשב עליהם בחייו שהם יצילו אותו מן הדין בפעולותיהן הנאות והישרות, ולבסוף הם מוסיפין עוד תענוגי הבל כאלה.

ויותר טוב היה להם שישימו מצבה שאינה יקרה כל כך ובאותיות פשוטות ולא מוזהבות ובלי ציצים ופרחים ובלי נטיעות (אבל עצם המצבה הוא ענין נצרך לנפש המת כמ"ש רז"ל בשקלים) ויתר ההוצאות שנופלין ע"ז, היה להם לקנות ש"ס וליתנו לבהמד"ש, ויכתבו עליו שהוא לזכר נשמת אבותיהם. או לעשות מזה גמ"ח קבוע לזכר נשמת אבותיהם, ובזה היה מתעלה נפשם מאד למעלה כי מכל הלואה והלואה שנתוסף להם מ"ע דאורייתא ממילא נתוסף זכות לאבותיהם ג"כ כמו שכתב בספר יש נוחלין, דזכיות ומצות שעושה הבן אחר מיתת אביו הוא כפרה לנפש אביו אע"פ דמנפשיה קעביד.

וכתב על זה בנו בעל השל"ה וז"ל ולא זו בלבד שמציל את אביו מדינה של גיהנם ומתיר אותו מן היסורין אלא אף זו שמכניסו אח"כ לגן עדן ונותנו במחיצת הצדיקים כדאיתא בזוהר סוף פרשת בחוקותי "בן יכבד אב אע"ג שמת מחויב יותר לכבוד,

דכתיב 'כבוד את אביך'. אם אותו הבן הולך בדרך רע ומכשול ודאי מבזה לאביו וכו',
ואם הבן ההוא הולך בדרך הישר והטוב, ומעשיו מתוקנים, ודאי שהוא מכבד לאביו
בזה העולם לנגד בני האדם ומכבד אותו בעוה"ב נגד הקב"ה, והקב"ה מרחם על האב,
ומושיב אותו בכסא הכבוד עכ"ל הזוה"ק.

והנה אם יפה כח הבן לעשות לאביו את כל הכבוד הזה ולהכניסו לגן עדן ק"ו שיפה כחו
לגרום לאביו שלא יהיה נידון בגיהנם וביסורין. ומה שכתב בספר חסידים שאין
התפילה והצדקה מועלת כשאדם עושה בשביל אדם רשע – י"ל שלא אמרו כן אלא לגבי
איש נכרי אשר לא מזרעו הוא, אבל בנו הוא כרעא דאבוה, בודאי יועיל, עכ"ל.
ויצייר האדם בנפשו אלו היה הוא בעצמו ח"ו מושלך באש או בשאר יסורים קשים כמה
היה חפצו ותשוקתו שבניו יכנסו בעובי הקורה בעבורו באיזה עצה שיוכלו להצילו מזה
העונש הנורא. כזה וכזה יראה הוא בעצמו לעשות עבור נשמת אביו ואמו שעמלו בכל
כוחותיהם עליו עד שעשוהו לאיש להצילם בכח מעשיו הטובים מעונש עונותיהם המר.
כי בודאי אדם אין צדיק בארץ וגו'.

ובפרט בתוך שבעה ושלשים, שאז כח הדין מתוח יותר כידוע, יראה להרבות עבורם
תורה וצדקה וחסד כפי כחו, שבזה יצילם מדינה של גיהנם ויביאם לחיי עוה"ב. כ"ז יתן
החי אל לבו, ובמדה שאדם מודד בה ימדדו לו. כ"ז התבוננתי מדבריו הקדושים.
והנה באמת ע"י כל מצוה שהבן עושה מועיל להנפטר כמו שהובא שם בספר יש נוחלין
בשם הראשונים, וכ"ש במצוה זה של חסד שנתעורר למעלה עי"ז מדת החסד כמו
שכתבנו בפרקים הראשונים בשם חז"ל כמה יועיל זה למעלה לנפש הנפטר, שיתנהג
הש"י עמו בכל עניניו ג"כ במדת החסד. גם שע"י נזכר שם של אבותיו לעיני הכל
לטובה, שאומרים אשרי שזה ילד אשרי שזה גדל, וממילא נתעורר עליהם זכות ורחמים
ג"כ מלמעלה.

וע"ש עוד בדברי בעל השל"ה שהביא כמה מאמרי חז"ל ומסיים שם דהעושה צדקה
בשביל נפש המת (אפילו אם אינו קרובו רק שאיננו רשע, וכ"ש כשהוא בנו ובתו או
אחיו ואחותו) בודאי הוא עושה הצלה גדולה ונחת רוח לשמתו ועי"ש.

ועיקר הענין הובא ג"כ ביור"ד סוף סימן רמ"ט עי"ש.
ע"כ כשאירע ח"ו לאחד שמת לו אחד מיוצאי יריכו בימי עלומיו ולא הניח לו שם
ושארית בארץ, מהראוי שיעשה לו יד ושם לזכר נשמתו במצוה הקבועה לדורות וכו"ל.
אם יש בכחו ואז לזכר עולם יהיה צדיק, ואפילו אם אין בכוחו לזה עכ"פ יתנדב עבורו
איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, בכל עת שילמדו בו יהיה לנ"ר
נשמת הנפטר, וכן ראיתי רבים נוהגים.

יתן הש"י שיקוים בימינו מקרא שכתוב (ישעיה כה:ח) "ובלע המות לנצח, ומחה ה'
אלוקים-ים דמעה מעל כל פנים וגו'."